

Kukorelly Endre

„Ime a táj”. *L’Oeuvre*

„nyugodt velőn és zűrös véletlenen keresztül
vándorol az isteni gazda
aki a kėvéket otthagya
és az oldottat kézbe fogja

a hegyeket és tengereket
akaratlanul háta mögé dobja
halad foszlányokon és sivatagon át
különös szomját a száraz homok oltja”

Weöres Sándor: *Bartók Béla*

Sebesen nézek képeket. „De hát mi van itt olyan sok néznivaló?”, ismétlem magamban Martin Heidegger mondatát. Az utcaítól eltérő, egyenletes tempó, mindentől ugyanolyan távolságra. Nyilván ez védekezés, így védekezem. Nem vagyok otthon. Tárgyakhoz, dolgokhoz itt nem a céljaimnak megfelelő, nem otthonos a viszonyom, a kiállítótér nem az otthonom. A hangversenyterem nem otthonos. Ülsz, és vigyázol, hogy ne köhögj. Ne zörögj. Nem rossz, sőt jó, de nem az. Elég jó. Nagyon jó. Lesz büfé, de most nem mész oda. Nem kelsz föl, amikor akarsz. Ugrándoazol, mert mások is ugrálnak – ugrálni *kell* –, a saját tested sem otthonos itt. Otthon nem ugrálsz, minek ugrálnál, ugye. Fölkelsz és leülsz, lefekszel, zajt csapsz, azt se tudod, mi van rajtad, észre sem veszed, amit itt *mindenki* észrevenne. A könyvet behajtod – mert *fáj neki*, ha kinyitva-kifordítva teszed magad mellé. Nem teszed rá a kávéspoharat, és ha aláhúzol valamit benne, bevillan, hogy *ez fáj neki*. Neked fáj, persze. Nincs *célod* ezekkel a tárgyakkal, nem dobod el, nem hagyod el, nem veszed el, nem *úgy* felejtod el, mint gyerekkorod kedvenc játékait. A Pradóban elveszni – de Schubertet elveszteni? Állok egy kép előtt – nem illedelmesen.

Hanem miként?

Semmiképp sem *gyakorlatiasan*. A gyakorlat elfed, itt pedig *nem tudni, mi van*, mindenképp *esély van* arra, hogy ezeket a dolgokat szemlélve – Heideggerrel szólva – azok és saját magad létere kérdezz. A létezők csupán a mű mint esemény által, a műalkotásba kerülve *világlanak*, a mű szakítja föl a mindennapiság szövetét. Látni és nem belelátni, semmiképp sem átlátni rajta – így nyílik esély arra, hogy meglássak magamból valamit. Charles de Tolnay mondta állítólag Paul Cézanne-nal kapcsolatban, hogy csak a legnagyobb mesterekkel szabad foglalkozni, a többi nem érdekes. De, érdekes! Mert akadnak kevesen a *legnagyobbak* – *ők mindig* azok, ha néha elbóbiskolnak is, mint Homérosz, vagy mint Tolsztoj, aki elfelejti, hány gyereke is van Oblonszkijnak –, és vannak sokan, akik *olykor a legnagyobbakat* teszik „az állat és angyal közti űrben”, mint Weöres *isteni gazdája*.

Mezei Árpád szerint „a filozófusok legnagyobb része a világot önmagában, az emberrel fenntartott viszonylatán kívül akarja megismerni”, a tudomány a világ fölötti uralomra, a művészet pedig „az ember és világ közötti harmóniára törekszik”. Harmonia, Arész és

Aphrodité lánya, Kadmosz felesége. Kadmosz – ükapja-anyja Zeusz és Ió, bika és tehén alakjában – a görög mitológia legnagyobb hőroszainak egyike. Lánya, Szemelé *elégett* dédapjával, a villámló főistennel való nászában, Dionüszoszt, gyermeküket Zeusz úgy *ragadta ki*, saját combjába varrva. Zeusz és Eurünomé nászának gyümölcse a szépség – a Khariszok; Themisszel, a természeti törvénnyel, megerősítve „a törvényszerűségeket, melyek a világ természetes rendjét adják” (Kerényi Károly), a Hórákat nemzették, Mnémoszünével a kilenc Múzsát. Zeusz és Héra nászának földi képe Kadmosz és Harmonia násza – az istenek részvételével: „lantszóra épültek fel Thébai falai, majd Amphión muzsikájára a város.” Akihez Harmonia Hephaisztosz készítette nyakláncra kerül, szörnyű véget ér. Leánygyermekai szörnyű véget értek. Amikor Apollón Hermésztől kapott lantjával megjelenik Delphoiban, a Múzsák várják őt énekükkel, és – így Kerényi – kilenc istennő, a Khariszok, a Hórák, Hébé, Aphrodité és Harmonia „körtáncot lejtettek, egymás csuklóját fogva. Artemisz is beállt a táncolók közé és velük játszott Arész és Hermész is”. Artemisz Harmonia unokáját szarvassá változtatja, saját vadászkutyái tépik szét. Amikor – később, előbb, értelme van-e ennek? – Kadmosz apja, Agénor, a Férfivezető parancsára fiútestvéreivel nővére, a Zeusz-bika által elrabolt és Krétára hurcolt Európa felkutatására indult, bolyongván a világban, Harmoniára talált. Európát nem, Harmoniát igen.

Nincs áttekintésem, a legkevésbé sem, a kortárs magyar festészetről, aki erre számít, ne olvassa tovább. Nagyjából semmiről sincs áttekintésem. Még az irodalom úgy-ahogy, ott tudni vélem, „hová kell ütni”. Mint a szakállas viccbe a tévészerelő; kalapáccsal odacsap, helyre ugrik a kép, és amikor elkéri az árát, a háziasszony meg sopánkodik, hogy ez csak egy ütés volt, azt válaszolja: tudni kell, hogy az ember hova üssön. Az irodalom (ki)saját(ított) pálya, viszont itt és most *hova csapjak?* Csapkodjak összevissza? Egy nem művészettörténész, nem művészeti író, pusztán érdeklődő, mániákus múzeum- és lelkes kiállításra járó, aki több tucat vernisszázst nyitott meg, száznál biztos jóval több képzőművészt ismer, sokukat barátjának érez – és nagyjából meg sem tud muikkanni! Lilázzon?

Lilázzak?

Közöljek egy novellát?

Vagy hosszúverset?

Állsz a kiállítóhelyiség sarkában, szereztél egy pohár közepes bort, lement a megnyitó, jól sikerült. Sokan vannak, nem a képeket nézik, mindenki azt az ürgét nézi, aki a megnyitót tartja, sokszor átéltem ezt. Legalább a művészt bámulnák!

Vagy a pogácsás pult mögött ácsorgó, a boroskancsókkal zörgő csinos asszisztenslányt!

Nézik, ahogy beszélek, a képek meg békésen lógnak a falon, és azt kell éreznem, hogy ez így *munka*. Nem csupán az én munkám, végképp nem azé, akinek a munkája miatt vagyunk itt, azok munkálkodnak, akik ezért vagy azért idejöttek. Az egyik képre mutatok, mindenki odafordul. Odakapják a fejüket, ez atavizmus: nem tudsz nem odapillantani, a legérdekesebb látványról is leszakadni, amikor valaki belép a szobába. A térbe, ahol addig biztonságban érezted magad. Miért nem eleve azt nézik, amit jöttek nézni, mit bámulnak rajtam? Miért nem a mellettem szorongó *alkotót* nézik? Alkotó, ez is milyen hülyén hangzik – de hát már az elején elhatároztam, hogy *egyszer* leírom ezt a szót.

És még egyszer: *alkotás*.

Le van írva.

„Montaigne kísérletnek mondta esszéit, az *essayer* azt jelenti: »megkísérel«, vagyis próbálkozásnak, hogy valamiről mondjon valamit” – így András Sándor az avantgárdról írt egyik esszéjében: „de egy-egy esszéje már elkészült, az egy-egy próbálkozás eredménye volt, egy-egy munka, mű, alkotás” – hát legyen.

Ahogy tudom, még a kurátorok, a szakemberek sem ismernek föltétlenül mindenkit a művészeti szcénában. Az írók nagyjából *képpen vannak* egymást illetően; ha belóg is ugyan némi korosztályok közti függöny, az átlátható-átjárható, minimum föl tudod lebbenteni, viszont a képzőművészek négyszer annyian vannak, és az sok. Persze, ha csak néhányan „megvannak egymásnak”, az is jó.

Az se rossz – de van-e mélysége? Cézanne egy kallódó piktorban magára vélt ismerni Émile Zola *L'Œuvre (A mű)* című regényének egyik szereplőjében, ezért *megszakította* negyed évszázados barátságukat. 1886, Zola 46 éves, Cézanne 47 – gyerekkoruk óta testi-lelki barátok. Költészet és képzőművészet egytestvér. Nem látnád magad előtt Platón vagy Szókratészt görög szobrok (római másolatai) nélkül. Giotto di Bondone és Dante Alighieri nem pusztán kortársak, de valamiképp egymás tükrei is a due- és trecentóban. Angelo Poliziano Vénusz-költeményének *conzettóját* Aby M. Warburg szerint Lorenzo de' Medici „közvetítette” Botticellinek. Amikor Matthias Grünewald nekifogott az *Isenheimer Altarnak*, az *Athéni iskola* (1511) és a Sixtus kápolna freskója (1512) is elkészült már; ekkortájt fogalmazta meg Luther a „*sola gratia*” (kizárólag kegyelemből) elvét – hogy a megigazulásért való erőfeszítés *semmi* – , 1510-ben még térden csúszott Rómában a Laterán lépcsőjén. És így tovább; Goethe semmibe veszi Schubert *Erlkönigjét*, Malevics Majakovszkijjal együtt írja 1915-ben szuprematista manifesztumát, Thomas Mann – noha Wagnert csodálja – az 1943 és 1947 között készülő *Doktor Faustusban* – Theodor Wiesengrund Adorno szövegeit átvéve – Arnold Schönberget „veszi”. Van ismeretség, van erős kölcsönhatás. Noha a mindössze kétszáz éves *magyar nemzeti* festészet (színház, zene, építészet) és bátyjuk, a magyar irodalom között komoly a korkülönbség – *látszik*, ha Petőfit és Orlai Petrich Somát, Arany Jánost és Barabás Miklóst vesszük, vagy hogy Laborfalvi Rózáról annyit tudunk biztosan, hogy kihajtotta Jókaiából, amit lehet – ez a *különbség* a 19. század végére eltűnik: Franz Liszt és Erkel Ferenc *magyar*. Igaz, Bartók „csak” Balázs Bélát, Kodály viszont a nála 31 évvel fiatalabb Weöres tizenöt éves korában írt *Öregekjét* zenésíti meg – hogy Weöres Bartókot verselje, és így tovább. Vették egymást. Ismerték egymást – és nem: Kassák Baumgarten-díjat kapott volna Babbitstól, ha meg nem vétőzza a hatalom, ám ez nem jelenti azt, hogy bármi fogalma lehetett volna arról, miféle küzdelem folyik Kassák és renegátjai között. Mindenképp: a két háború között, már jóval az első háború előtt is, írók és festők, színészek és zenészek ugyanazoknál a kávéházi asztaloknál üldögéltek. *Ötszáz, bizony*, 500 irodalmi kávéház volt Budapesten. Volt aztán, jóval később és jóval tegnapelőtt, a szinte-semmiben, Bódy Gáborral, Hajas Tiborral meg... mi mindenkivel, az Andrassy úti Fiatal Művészek Klubja; ahol Szentjóbó Balaskóval, az Astoriában pedig az Örley-kör, ahol Mészöly Ottlikkal (nem) fért össze. Ma nincs.

Ma ez nincs. Akolmeleg helyett akolhideg, a művészek nem ismerik egymást, véletlenszerűen ismerik egymást, nincs belátás, nincs tudás arról, hogy saját kérdéseinkhez más művészeti ágak felé fordulva miféle új szempontokra lelhetünk. Pedig volna mit nézni.

Van hol körülnézni, ha épp nem is a „fényes Kolonos terén” vagyunk.

„A fényes Kolonos terén vagy most oh idegen!”, idézi Hippolyte Taine – Csiky Gergely bájos fordításában – az *Oidypus Kolonosban* karát Szophoklésztől. „Íme a táj a mely táplálta és alakította ez oly koránérő és fenkölt népet” – mutat körül Taine Görögországon. „Nincs fagy, csak legfőlebb minden 20 évben; a nyár nagy melegét mérsékli a tengeri szellő”, és így tovább: „a népnek szokása május közepétől szeptember végéig az utcán aludni”, és Euripidészt idézi: „Oh ti! Erechteus utódai... édes meglelégedéssel jártok állandóan egeteknek sugárzó aetherében, a hol pieriai kilencz szent múzsa ápolja az arany fürtű Harmoniát” stb. Itt nem így van.

Itt talán nem így van? Íme a táj, ím ez a nép – „fenkölt” vagy nem, sugárzik-e, fagyos-e vagy sem. Utcán alusznak-e? Egy kiállítás képei; körkép, körbemutat, csak annyi közös bennük, *ahogyan* különböznek egymástól, ez a sokféle így, együtt mondja, amit kérdeünk tőle. „A műalkotás úgy beszél a világ dolgairól, hogy a világ dolgairól való beszéd eltűnik”, így beszél a *Marly tézisekben* Erdély Miklós Párizs mellett, az 1980-as Magyar Műhely-találkozón. Szép igyekezet odafigyelni.